

Тема. Олександр Олесь (О. Кандиба). Коротко про життя і творчість.

«Чари ночі» – перлина інтимної лірики української поезії. Експресивне висловлювання патріотичних почуттів («О слово рідне! Орле скутий!..»)

Біографія Олександра Олесья

<https://www.youtube.com/watch?v=6wmCOEK7iAo>

Збірка «З журбою радість обнялась...»

<https://www.youtube.com/watch?v=mkNUHQIOVIg>

Чари ночі

Олесь Олександр

Сміються, плачуть солов'ї
І б'ють піснями в груди:
"Цілуй, цілуй, цілуй її, —
Знов молодість не буде!

Ти не дивись, що буде там,
Чи забуття, чи зрада:
Весна іде назустріч вам,
Весна в сей час вам рада.

На мент єдиний залиши
Свій сум, думки і горе —
І струмінь власної душі
Улий в шумляче море.

Лови летючу мить життя!
Чаруйсь, хмелій, впивайся
І серед мрій і забуття

В розкошах закохайся.

Поглянь, уся земля тремтить
В палких обіймах ночі,
Лист квітці рвійно шелестить,
Траві струмок воркоче.

Відбилися зорі у воді,
Летять до хмар тумани...
Тут ллються пахощі густі,
Там гнуться верби п'яні.

Як іскра ще в тобі горить
І згаснути не встигла, —
Гори! Життя — єдина мить,
Для смерті ж — вічність ціла.

Чому ж стоїш без руху ти,

Коли весь світ співає?
Налагодь струни золоті:
Бенкет весна справляє.

І сміло йди під дзвін чарок
З вогнем, з піснями в гості
На свято радісне квіток,
Кохання, снів і млості.

Загине все без вороття:
Що візьме час, що люди,
Погасне в серці багаття,

І захохнуть груди.

І схочеш ти вернуть собі,
Як Фауст, дні минулі...
Та знай: над нас — боги скупі,
Над нас — глухі й нечулі..."

Сміються, плачуть солов'ї
І б'ють піснями в груди:
"Цілуй, цілуй, цілуй її —
Знов молодість не буде!"

<https://www.youtube.com/watch?v=hjL5LKIDys>

«Чари ночі» О.Олесь (1907)

- Твір був покладений на музику невідомим автором і довго вважався народною піснею.
- Літературний рід: лірика.
- Жанр: романс.
- Вид лірики: інтимна (любовна).
- Провідний мотив: захоплення красою життя й красою кохання.

- Віршовий розмір: ямб.
- Вірш належить до збірки «З ЖУРБОЮ РАДІСТЬ ОБНЯЛАСЬ».

Тема: скороминущість людського життя, тимчасовість життя людини на землі; момент кохання.

Ідея: утвердження кохання як найважливішого в житті людини, як сенсу життя; заклик насолоджуватися життям перед обличчям тлінності; гімн природі й красі.

Лірична оповідь у творі ведеться трьома особами: автора, ліричного героя, тебе. У вірші наявне обрамлення.

Поезія побудована на паралелізмах. Образи: людей: ліричний герой — закоханий; Фауст — людина, яка хоче повернути минуле; примарна кохана; міфологічних істот: боги; природи: солов'ї, весна, шумляче море, земля, лист, квітка, струмок, зорі у воді, хмари, туман, верби п'яні; предметів і явищ: поцілунок, мить життя, струни золоті, бенкет весни, дзвін чарок, бажання, холодні груди.

Символічні образи: солов'ї (символ весни, кохання); іскра (символ душевної енергії, завзяття); бенкет весни (символ буяння природи й життя); Фауст (символ неповоротності минулого, минулості, марності намагань).

• Численні **ПЕРСОНІФІКАЦІЇ** підкреслюють злитість природи й людини в прагненні жити, кохати й бути щасливими: «земля тремтить в палких обіймах ночі», «лист квітці рвійно шелестить», «траві струмок воркоче».

• Проступає у вірші і традиційний для поета **КОНТРАСТ:** «Гори! — життя єдина мить, Для смерті ж — вічність ціла». Він особливо підсилює, загострює спалах радості й кохання.

Поезія сповнена вітаїстичних (життєствердних) мотивів. Автор уславлює кохання, повнокровність людського буття. Життя прекрасне, проте швидкоплинне, і тому потрібно цінувати кожну його хвилину.

Композиція: вірш складається з 12 куплетів-чотиривіршів, при цьому починається й закінчується однаковим катреном (прийом обрамлення).

• Автор закликає читача влити «струмінь власної душі» у «шумляче море» краси весняної природи, до дна випити чашу щастя від молодості й кохання.

Олександр Олесь

Збірка «Будь мечем моїм!»

О слово рідне! Орле скутий!

Чужинцям кинуте на сміх!
Співочий грім батьків моїх,
Дітьми безпам'ятно забутий.

О слово рідне! Шум дерев!
Музика зір блакитнооких,
Шовковий спів степів широких,
Дніпра між ними левій рев...

О слово! Будь мечем моїм!
Ні, сонцем стань! вгорі спинися,
Осяй мій край і розлетися
Дощами судними над ним.

1907

«О слово рідне! Орле скутий!»

Літературний рід: лірика.

Жанр: вірш-медитація.

Поезія-медитація — це вірші-роздуми на філософську та житейську теми. Це поетичні роздуми про швидкоплинність життя, нездійсненність мрій та бажань ліричного героя, невідворотність смерті.

Вид лірики: патріотична.

Провідний мотив: поет щиро захоплюється рідним словом, гнівно картає колонізаторів, які його нищать, та своїх безбатченків, котрі його зневажають.

Віршовий розмір: чотиристопний ямб.

Вид римування: кільцеве.

Рима: чергування чоловічої і жіночої рими, що увиразнює звукову тональність вірша.

Олександр Олесь у цій поезії виголосив справжній гімн українському слову, нагадуючи всім, що діти не повинні забувати мову батьків. У будь-якому разі автор переконаний, що мовне, національне відродження України обов'язково стане «дощами судними» для її ворогів.

Ідея вірша висловлена в міфологічно-біблійних символах: *О слово! Будь мечем моїм!*

Поезія вибудована як **монолог-звертання ліричного героя до рідного слова**.

Образи: людей: ліричний герой — людина-патріот, яка любить рідну мову й займає активну громадянську позицію; діти — українці, які відцуралися рідного слова; чужинці; природи: орел, дерева, зорі, Дніпро, сонце, дощі; предметів і явищ: слово; шум, музика, спів, рев, меч.

Символічні образи: **скутий орел** (символ великої сили й свободи, яка неприродно скута); **сонце** (символ нового життя, миролюбна, окрилена, творча грань рідного слова); **судні дощі** (символ покари за гріх безпам'ятства); **меч** (войовнича грань рідного слова), **слово** (усе рідне, найдорожче), **Самсон** (віра в духовне визволення народу-богатиря).

Композиція (зміст): ліричний герой звертається до слова, називаючи його скутим орлом — говорить, що слово чужинцям кинутого на сміх безпам'ятними дітьми — показує красу слова — звертається до слова бути його мечем, сонцем, дощем судним для краю рідного. Три частини композиції виконують роль тези, антитези і синтезу.

Життєвий і творчий шлях Олександра Олесь

Олександр Іванович Кандиба назавжди увійшов в історію українського письменства як видатний поет-символіст і талановитий драматург. Для публікації творів використовував псевдонім Олександр Олесь. Його творча спадщина надзвичайно багата — тут і поезія, і драматичні твори, і проза, і публіцистика, і літературно-критичні статті. Багато перекладав твори світової класики, бо добре знав російську, білоруську, польську, сербську, болгарську, німецьку, англійську, арабську мови.

По батьківській лінії його рід походив з чумаків, по материнській — з кріпаків. Батько, Іван Федорович, працював на рибних промислах в Астрахані, де й утопився у Возлі, коли Сашкові було 11 років. Мати Олександра залишилась сама з трьома дітьми. Виховувала дітей в любові. У чотири роки Сашко уже вмів читати. Незабаром перед ним почала відкриватися чарівна поезія Шевченкового «Кобзаря» .

Олександр Олесь народився 5 грудня 1878 року в м. Білопілья в Лебединському повіті Слобожанщини, Сумської області. Тут Олександр Олесь закінчив початкову школу й двокласне училище, а у віці 15 років (1893) вступив до хліборобської школи у містечку Деркачінеподалік Харкова. Там Олександр брав участь у випуску рукописних журналів «Комета» та «Первоцвіт», в яких з'являються його перші вірші.

Став вільним слухачем агрономічного відділення Київського політехнічного інституту, незабаром через матеріальні нестатки Олесь змушений був залишити його. Працює в херсонських степах.

1903 Олесь вступив до Харківського ветеринарного інституту. Під час навчання в університеті, паралельно працює на Дарницькій скотобійні.

Визначальним фактом у житті Олександра Олеся стала поїздка на відкриття пам'ятника І. П. Котляревському в Полтаві. В цей час він познайомився з Борисом Грінченком, Михайлом Коцюбинським, Лесею Українкою.

Творчість Олександра Олеся виразно поділяється на два періоди:

- в Україні (1907–1918);
- в еміграції (1919–1944).

Від 1909 року Олесь позначає обкладинки своїх книжок спершу з варіантами (Кн. II, Т. III), а від «Драматичних етюдів» послідовно використовує позначення «Кн.» плюс римська цифра, яка відповідає порядковому номеру збірки.

У 1905 р. альманах «Багаття» вперше публікує твори Олександра Олеся.

За 1907–1918 рр. поет створив шість книг: «З журбою радість обнялась» (1907). Становлення поета припадає на часи революційного піднесення визвольного руху. За сприяння відомого історика Олександрі Єфименко, яка високо оцінила вірші молодого автора, на кошти українського громадського діяча Петра Стебницького у 1907 р. виходить його збірка поезій «З журбою радість обнялась» під псевдонімом Олександр Олесь. Творами талановитого поета-лірика захопилася освічена громадськість, з нетерпінням очікуючи нових видань. книжка «Драматичні етюди» (Кн. IV, 1914).

1909 року вийшла друком збірка «Будь мечем моїм!..» (1909, авторська назва була знята цензурою, тому книжка вийшла під заголовком «Поезії. Кн. II»). 1911-го — третя збірка «Книжка третя».

Подорож Гуцульщиною у 1912 р. збагатила поета незабутніми враженнями. Описуючи храмове свято в с. Криворівня, він із захватом згадує барвистий одяг верховинців, які спускалися з гір у долину. «Неначе квітки, що ростуть на горах, ожили і сходять до Черемошу, щоб напитися студеної води. Зачервоніло незабаром усе біля церкви.., наче розцвів нагло квітник або хто розкидав червоне, як мак, багаття... Я стояв, дивився і не міг надивитися на сей прекрасний народ, що не зазнав панщини, що зберіг вільну душу, мову і старосвітські звичаї, повні краси». Зустріч з Гуцульщиною знайшла втілення у поемі «На зелених горах» (1915): в ній «країна див» асоціюється з вільним духом українського народу. Тоді ж, 1912 року, О. Олесь познайомився та провів кілька днів у Карпатах з І. Франком (який справив на нього «надзвичайно фayne враження»), з В. Гнатюком, О. Кобилянською, М. Коцюбинським.

У 1913 р. Олександр Олесь побував в Італії, написав низку віршів («Мов келих срібного вина», «Італійська ніч підкралась», «В долині тихий сон летить»), які збагачують українську мариністичну лірику, тобто пов'язану із зображенням морських пейзажів. Поет радісно зустрів повалення самодержавства. Він, як і всі прогресивні діячі, гостро відчував національне поневолення народу. В «Юнацькій пісні» (1915), присвяченій синові Олегові, що згодом стане відомим поетом під ім'ям Олег Ольжич, Олександр Олесь передбачав крах імперії, адже сини України піднімалися у кожную епоху на священну боротьбу:

Земля розступилась! І з праведних трун
Виходять Хмельницький, Мазепа, Богун!
І з Волі знімають кайдани міцні,
І слізьми співають щасливі пісні.

У 1917 р Олександр Олесь видає нову книжку поезій, в якій особливу увагу привертає цикл «З щоденника. Р. 1917», наснажений урочистими інтонаціями, що передають перші кроки у виборюванні національної самостійності. Ліричний герой віршів циклі схвильований бурхливими подіями будівництва української державності, йому аж не віриться, що над поневоленим упродовж довгих віків краєм засяяло сонце свободи.

Після більшовицького жовтневого перевороту Олесь опиняється за кордоном (1919). Еміграція стала трагедією життя Олеся. Після еміграції за кордон оселяється і періодично живе в Будапешті, Відні, Берліні, Празі. Олесь видає за кордоном ряд збірок, основна тема яких — туга за Україною:

Душа розірвана, як рана...
Бальзам далеко так, як сонце,
А сонце, сонце, як і щастя,
Там, там, лише в краю коханім.

(«В вигнанні дні течуть, як сльози»)

Він також слідкує за літературними процесами в радянській Україні. На твори, писані Павлом Тичиною на замовлення партії, Олександр Олесь відгукнувся віршем-докором «І ти продався їм, Тичино...».

Поет хоче відвести душу в сивій давнині, він багато пише про міжусобиці княжої доби, які призвели до занепаду Київську Русь. Певне, ця тема була нав'язана кривавою громадянською війною в Україні (так з'являється збірка «Минуле України в піснях», видана 1930 р. у Львові).

Поета-вигнанця хвилюють жахливі вісті про голодомор 1933 р. в Україні, про арешти і розстріли української інтелігенції, зокрема про розправу над особистим приятелем — письменником Антоном Крушельницьким та його дорослими синами Іваном і Тарасом у грудні 1934 р. Трагедія, яка спіткала добре знайому родину Крушельницьких, стала імпульсом до написання за кілька днів січня 1935 р. драми «Земля обітована».

Тяжкими були останні роки Олександра Олесь. Гітлер розчленовує Чехо-Словаччину, яка прихистила поета. Угорські фашисти в крові затопили проголошену державність Карпатської України. У вересні 1939 р. спалахнула Друга світова війна. Поета не покидають тривожні думи про сина Олега — активного учасника руху Опору.

Восени 1941 р. юнак побував у Києві, мріючи про відновлення української державності. Та боротьба була нерівною: нацисти схопили Олега Ольжича і в червні 1944 р. закатували в концтаборі Заксенгаузен. Так передчасно обірвалося життя відомого вченого-археолога і талановитого поета. 22 липня 1944 року Олександр Олесь помер у Празі, невдовзі після того, як одержав повідомлення про загибель сина Олега Ольжича. Похований на Ольшанському кладовищі в Празі.

У 2010 році в м. Білопіллі було встановлено пам'ятник Олександру Олесю.

Олександр Олесь. Фото 1930-х років

Помер Олександр Олесь 22 липня 1944 року в Празі, де його і поховали на Ольшанському цвинтарі. 3 січня 2017 року стало відомо про ексгумацію тіл

Олександра Олеся та його дружини. Пізніше родичі поета погодились на перепоховання поета в Україні.

Домашнє завдання.

Прочитати драматичний етюд «По дорозі в казку»